

NEKAJ PRIPOMB K SLOVENSKEMU VPRAŠANJU

Zadnje čase je videti, da v našem življenju ni nekaj bistvenega v redu. Če bi hoteli imenovati stvar s pravim imenom, bi bila glede tega še najbolj upravičena beseda o krizi slovenskega mišljenja. Čas s svojimi dogodki, zlasti pa današnji rod sam je povzročil, da se Slovenci v večji meri kakor kdajkoli poprej zavedamo svoje narodne samobitnosti. Prav tako smo nedvomno napredovali v svojem pojmovanju narodnosti in polagoma se začenjamo zavedati, da je slovenstvo nekaj nam vsem skupnega, celotnega in vzvišenega in da zato ni in ne more biti podrejeno raznim ideologijam in strankam. Vobče smemo reči, da se ni dvignila samo naša narodna zavest, marveč tudi naš narodni etos, kar se kaže zlasti v našem medsebojnem vrednotenju.

Vendarle pa je ta preusmeritev naše miselnosti in s tem v zvezi tudi naše vzgoje prinesla s seboj vse polno novih nejasnosti, tako da smo prav danes zopet na najboljši poti, da se namesto k novemu redu povrnemo v nekdanji kaos.

To nejasnost moremo opaziti zlasti v treh pogledih. Prvič nam ni zadosti jasen niti sam pojem naroda oziroma narodnosti, ki smo ga vklenili v neko čudno ožino. Prav tako prehaja naše gledanje na razmerje slovenstva do svetovnih nazorov tu in tam v nasprotno, nič manj zgrešeno skrajnost, nego je bila dosedanja. Namesto enačenja narodnosti in svetovnega nazora se skuša danes popolnoma zanikati sploh vsaka zveza med njima. In tako se ustvarja še tretje zlo naroda, da se namreč vračamo v nezdravo slogaštvo, namesto da bi si prizadevali za resnično narodno sintezo. Menda nekateri oboje sploh zamenjujejo.

Vse to izvira iz splošne duhovne spremembe. Rod neposredno po vojski je bil večinoma metafizično-realistično usmerjen in je zaradi tega zelo organično gledal na vse življenje in torej tudi na narodnost. Nasprotno pa moremo v zadnjem času opaziti močan dotok racionalizma v naše mišljenje, kar je v zvezi z naraščajočo obnovo naturalistično-realističnega gledanja na svet. Misel o celotnosti življenja in občestvena zavest, ki ju je zlasti poudarjal povojni rod, se znova umikata raznim skrajnostim. Posledica tega je tisto razbito gledanje na življenje, ki je tako značilno za današnji čas in ki se kaže najbolj v tem, da je silno padel pri ljudeh čut za hierarhijo vrednot.

Da se naše duhovno obzorje v resnici oži, je očitno pokazalo tudi razpravljanje o slovenstvu, ki je stopilo v zadnjih dveh letih v ospredje. Že na zunaj se kaže ožina našega mišljenja v tem, da spreminjamo živo resničnost narodnega življenja v teorijo in abstraktno ideologijo. Mnogo govorimo o tem, kaj smo in kaj bi hoteli ali morali

biti, nikjer pa ni resničnih, konkretnih del, ki bi pričala o naši življenjski sili in moči. Toda vse to je samo posledica in izraz notranje neurejenosti. Res je zanimivo gledati, kako ne vemo ne kam ne kod. Na eni strani nam je slovenstvo »absolutum«, narodnost bi radi istovetili kar z religijo, o čemer dovolj jasno priča tisti paradoks o »narodni cerkvi«. Na drugi strani pa nam ravno to nerealno mišljenje oži pojem naroda ter zmanjšuje njegov dejanski obseg. Le tako je bilo mogoče, da so nekateri sublimirali pojem naroda v pojem »kulture«, pod katerim pa si zopet le preradi mislijo samo kulturo v ožjem smislu, predvsem estetično in jezikovno kulturo vobče. Iz zmotnega naziranja, češ da je edina oznaka naroda jezik, sklepajo, da bodi borba za njegovo ohranitev naš edini cilj. In vendarle je popolnoma jasno, da niti jezik sam na sebi, a tudi ne vsa področja jezikovnega ustvarjanja, torej v prvi vrsti književnost in znanost, niso edina manifestacija kulture. Zavedati bi se morali, da je slovenstvo organizem, velikanski kompleks življenjskih tokov in da k naši kulturi ne spada samo jezik in slovstvo, marveč prav tako tudi gospodarska organizacija in politično delo. Zlasti pa je važno poudariti zvezo in sicer organsko zvezo med posameznimi življenjskimi področji. Naj kdo imenuje takšno gledanje »materializem«, a res je vendarle, da je na primer gospodarsko-socialni red nujna in naravna osnova duhovne rasti in kulturnega napredka. V hierarhiji vrednot moramo gotovo priznati prvenstvo duha, empirično pa je materialno življenje predpogoj duhovnega, dasi seveda ne njegov izvor, kakor trdijo pripadniki in zagovorniki historičnega materializma.

To so zaključki realnega gledanja na narodno vprašanje. Takšno gledanje se sicer lahko opira tudi na zgodovinske primere, ki nam dokazujejo, da je šla borba za individualnost kakega jezika vedno z roko v roki z borbo za narodne pravice sploh in da se je jezikovno vprašanje skoraj vedno dotikalo širšega vprašanja narodne eksistence. Toda v prvi vrsti izvira to naziranje iz celotnostnega gledanja na življenje. Kdor ima v sebi živ čut za celotnost življenja, le-ta pač vidi, da nam tudi danes ne more iti samo za ohranitev jezika, a tudi ne samo za ohranitev narodne zavesti, marveč za ohranitev slovenstva kot resničnosti, ki obsega še mnogo, mnogo več.

Le na osnovi takega celotnostnega gledanja je slednjič možen tudi sintetičen pojem naroda. Narod je po tem pojmovanju le višji subjekt, občestvo posameznikov. Tudi slovenski narod je le živo občestvo vseh, ki so bili, ki so in ki bodo Slovenci. Toda čeprav je narodnost nedvomno nekaj objektivnega, elementarnega in od volje posameznika neodvisnega, vendarle odloča obstoj in rast te resničnosti v prvi vrsti zavest in čuvstvo posameznega člana naroda, v našem primeru posameznega konkretnega Slovenca. Buditi, varovati in ohranjati narodno zavest, čuvstvo pripadnosti k slovenskemu občestvu je zato prevažna naloga vsakogar izmed nas. Toda ta naloga bi bila brez ozira na konkretna vprašanja našega življenja nezadostna. Vršiti

jo moramo le v zvezi z delom za našo kulturo, ki pa jo moramo priznavati v njenem polnem pomenu in neokrnjenem obsegu.

S tem v zvezi pa se moramo dotakniti še drugega važnega vprašanja, namreč razmerja narodnosti in svetovnega nazora. V tem pogledu je namreč kriza slovenskega mišljenja še mnogo očitnejša. Videti je, da so nekateri v upravičenem odporu zoper svet očetov, ki so oboje izenačevali in podrejali narodnost ne samo svetovnemu naziranju, marveč neredko celo politični stranki, zašli v nasprotno skrajnost. Le-ti zanikujejo sploh vsako, tudi organsko zvezo med obema svetovoma in se zato bore zoper vsako idejno diferenciacijo v našem narodnem in kulturnem življenju v imenu neke namišljene »samoslovenske« usmerjenosti. To je vsekakor nezdrav pojav in je razumljiv le iz tega, kar smo povedali spredaj o razbitosti mišljenja današnjega slovenskega človeka, ki izgublja čut za vrednote. Dejansko pa moramo videti v tem naziranju, ki ga posebno vneto zagovarja ravno del katoliške mladine, le odmev liberalne brezidejnosti in poskus popolne ločitve življenja od metafizike.

Toda ali je takšna ločitev dejansko možna? Poprej smo rekli, da je narod občestvo in elementarna človeška skupnost. Pripomnili pa smo, da ta narod nikakor ni bitje, odločeno od posameznikov, marveč ravno občestvo teh konkretnih posameznikov. A sleherni človek je nujno, brez ozira na njegovo voljo, odločitev in osebni »da« ali »ne«, metafizično bitje. In ker ustvarja vso kulturo ravno ta konkretni človek, torej član naroda, nista niti narodnost niti kultura ločena od metafizike. V vsakem človeku se dotikata tostranstvo in onostranstvo, kar se kaže na zunaj, na ravnini kulturnega ustvarjanja in usmerjenosti kot svetovni nazor. Ker pa more biti človekovo razmerje do večnosti pozitivno ali negativno, religiozno ali areligiozno, se svetovni nazor v kulturi razodeva vedno kot idejna diferenciacija. Tudi tisti, ki ne priznavajo religioznega svetovnega reda in smatrajo zato narodnost za nekaj absolutnega, dejansko slede le svojemu svetovnemu nazoru, prav tako kakor so nasprotno sledili svojemu na primer Trubar, Mahnič ali Cankar, ki so bili vendar véliki Slovenci, čeprav so smatrali narodnost »slednjič za prav tako minljivo stvar tega sveta kakor vse druge« (Iz. Cankar) in jim zategadelj — sub specie aeterni — ni bila najvišja ideja in zadnja misel.

Prav navedeni primeri nam jasno dokazujejo, da se pojem »domovina« in »Bog«, torej narodnost in svetovni nazor ne le ne izključujeta, marveč celo dopolnjujeta v najlepšem soglasju. Ne sme nas motiti primer polpretekle dobe, ko se je podrejala zdaj narodnost svetovnemu nazoru, zdaj svetovni nazor narodnosti in se je idejni boj vršil večkrat v obliki, ki je bila ne le brez vsake etične osnove, marveč je pomenila tudi razkol narodne celote, ki se je začela zamenjavati s strankami. Toda to ni bila posledica idejne diferenciacije same na sebi, marveč njene dejanske izmaličene podobe. Ločitev duhov ni zlo, ker jo nujno zahtevata življenje in resnica. Zlo pa je

nejasnost in nedoslednost mišljenja, ki podira sveti red vrednot, in etično barbarstvo, ki ne pozna človeškega dostojanstva tudi v nasprotniku in so mu ideje le sredstvo, namesto iskreno prepričanje.

Po vojski se je v tem pogledu izvršil pri nas precejšen preobrat, ki ga moramo šteti za enega največjih dogodkov v našem duhovnem življenju v zadnjih dvajsetih letih. Posebno mladi katoliški rod je preko vsega drugega poudarjal idejo občestva in si je vneto prizadeval za čim tesnejše zblizanje duhov. Priznati pa je treba, da so si tudi iz nasprotnih vrst mnogi iskreno prizadevali, da bi našli pot k sintezi: k prepričanju, da smo vsi Slovenci kot narod celota. Zato tudi zavračamo vse pomisleke glede našega slovenstva, češ da nam je le toliko vredno, kolikor je katoliško. Katolištvo ni slovenstvu nadrejeno, a tudi obratno ne more biti, zakaj religija in narodnost sta pojava, ki nista med seboj v razmerju nadrejenosti ali podrejenosti. Tudi mi priznavamo, da je narodnost avtonomna; pravimo le, da ni absolutna, ker bi to nasprotovalo ideji Boga. Res je tudi, da katoličani niso mislili in delali vedno tako, kakor spoznavamo za pravilno mi. Toda zgodovinski očitki ne veljajo vedno tudi načelno. Kako bi bilo sicer mogoče, da se je mlada katoliška inteligenca, in sicer kot prva, začela biti na obe strani: zoper idejno nasprotje, a prav tako zoper napake empiričnega katolicizma.

Razveseljivo je, da se začenjamo zavedati skupnosti in enotnosti narodnega občestva ter gledati na slovenstvo kot na celoto vseh naših ustvarjajočih sil brez razlike svetovnonazorske usmerjenosti. Toda videti je, da nekateri pojmujejo to enotnost le preveč naivno, ko zahtevajo, naj bomo odslej »zgolj Slovenci«, složna družina brez idej in nazorov, ki bi nas ločili.

Zlasti nekateri članki v Besedi o sodobnih vprašanjih so me prepričali, da v odporu zoper našo preteklost ni vedno tiste idejne jasnosti, ki bi bila potrebna za ozdravljenje naših razmer. Pri tem je ginljivo, kako se obrača ves srd samo zoper katoliško stran, na kateri pomeni vsaka beseda o svetovnem nazoru že greh zoper slovenstvo, ali pa vsaj polovičarstvo, medtem ko se »samoslovenstvo« na drugi strani prav lahko veže z izrazito protikatoliško usmerjenostjo.

Popolnoma se strinjamo, če se kdo bori zoper resnično zlo, na primer zoper način naše nekdanje svetovnonazorske borbe, zlasti kakršna je bila na politični ravnini. Nezrelo in idejno šibko ter zato škodljivo za slovenstvo pa je, če se kdo bori zoper idejno diferenciacijo sploh. Ločitev duhov, ki mora seveda biti odkritosrčna ter res duhovna in zato ne sme v nobenem primeru nasprotovati etosu človečanstva, ni namreč samo nujna konsekvence našega odnosa do resnice, marveč je hkrati tudi pogonska sila medsebojnega tekmovanja, življenjske dinamike in razvoja.

Ideal, za katerim moramo Slovenci danes in vsevdilj stremiti, je resnična narodna sinteza, a ne slogaštvo in brezidejnost.